

Podpora pregraduálního vzdělávání na PedF UK
Č. projektu: CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_038/0006965

CC BY-SA 4.0.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

ZIMNÍ SEMESTR 2019/2020

SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ

Mgr. et Mgr. Olga Kučerová, Ph.D.

INFORMACE O PŘEDMĚTU

- ▶ výuka každé pondělí 13:30 až 15:00
- ▶ celkem 7 setkání
- ▶ 2 možné absence
- ▶ aktivní práce v průběhu semestru, seminární práce, atest
- ▶ <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?id=e2f3a29a2077767c217ccd35d5afedcb&tid=&do=predmet&kod=OPNZ0Q118B&skr=2019&fak=11410>
- ▶ Mgr. et Mgr. Olga Kučerová, Ph.D.

OBSAH SETKÁNÍ

- ▶ Co jsou specifické (vývojové) poruchy učení a jak se liší od nespecifických?
- ▶ Co je podstatou specifických potíží?
- ▶ Kde se vzaly tyto potíže?
- ▶ Jaký mají obraz – ve čtení, psaní, matematice? Jsou i další typy specifických obtíží?
- ▶ Jak je možné je rozpoznat a odlišit?
- ▶ Jaké mají specifické poruchy učení důsledky v emoční rovině?
- ▶ A jaký mají vliv v sociální rovině? (škola – rodina – vrstevníci)

OBSAH SETKÁNÍ

- ▶ Jaké jsou specifické přístupy k jednotlivým typům specifických poruch učení?
- ▶ Jak vypadají obtíže žáků ve všeobecně vzdělávacích předmětech? (dopad specifických obtíží, specifické obsahy, kde mají žáci s SPU problém) – [samostatná práce studentů](#)
- ▶ Jaká je úloha školy (učitel – školní poradenské pracoviště)
- ▶ Spolupráce rodiny a školy při řešení obtíží žáků
- ▶ Formy podpory v rámci podpůrných opatření

OSOBNÍ ZKUŠENOST

- ▶ Specifická vs. nespecifická porucha – liší se?
- ▶ Jaký vliv má na žáka rodina?
- ▶ Je SPU dědičná?
- ▶ Může dyslexii způsobit učitel?
- ▶ Jsou SPU doživotní záležitost? Nebo se ztrácejí v průběhu vývoje? Pokud ano, ztrácejí se spontánně nebo se tak děje na základě něčeho? Pokud ano, tak čeho?
- ▶ Týkají se specifické poruchy učení pouze školy? nebo se to promítá i do jiných aspektů života
- ▶ může žák s SPU propadnout?
- ▶ aspekt školního učení – učíme se ve škole učit?, liší se od „školy života“

VYMEZENÍ SPU

- ▶ základ budoucího učení a společenského uplatnění – tzv. gramotnostní dovednosti
- ▶ obtíže při osvojování školních dovedností (čtení, psaní, počítání)
- ▶ odlišují se od nespecifických poruch učení
- ▶ nejednotná terminologie i koncepce výzkum vs. praxe
- ▶ jev, který je hodně komplexní (mnoho příčin, nejedná se o onemocnění), „obezita“ (míra, index, stupně) něco jako SPU, není jednoduché to potvrdit vs. „spalničky“ (virus, jasná příčina, buď ano / ne)
- ▶ péče o žáky s SPU (předškolní věk až adolescence/dospělost)
- ▶ jeden z nejčastějších důvodů k pedagogicko-psychologické diagnostice, případně poradenské intervenci a terapii (Hradecký, Masáková, 1995) : 1.stupeň 65 % případů, 2. stupeň 36% případů

SPECIFIČNOST PŘÍČIN SPU

- ▶ Výskyt SPU v rodinách – genetické vlivy – obvykle lehčí typy, snadnější nápravě
- ▶ Neexistuje gen zodpovědný za SPU, ale existují geny, které se podílejí na výskytu. Geny jsou potenciálem pro rozvoj poruchy, narodí se s předpokladem, ale ten se musí rozvinout.
- ▶ Když se jde do raného věku, můžeme minimalizovat rozvoj poruchy
- ▶ Vloha (narodíme se s tím, potenciál, jsou dány) – schopnost (časně dětství, schopnosti jsou funkcí mozku) – dovednost (buduje se na základě schopností)
- ▶ Deficity dílčích schopností- příčina SPU (co jsou dílčí schopnosti?)
- ▶ Např. dítě neslyšící se narodí rodičům s hudebním nadáním, postižení znemožňuje rozvoj hudebních schopností dítěte, dítě může mít dobře rozvinutou rytmizaci atd., ale zpívat a hrát nemůže, nemá schopnosti, které by vedly k dovednosti
- ▶ Dědičná je dispozice, hraje velkou roli rozvoj schopností (dá se doučit, dotrénovat), pro terapii je nejvíce výhodné začínat s dítětem pracovat v předškolním věku, pracovat se schopnostmi
- ▶ Při práci s rodičem – zjišťujeme rodinnou anamnézu (ptát se na obtíže, které byly v rodině), není to 100%, ale hraje to roli

PRE/PERI/POST NATÁLNÍ VLIVY

- ▶ náprava (LMD – dříve, ADD, ADHD)
- ▶ čím lehčí problém, tím je lehčí s ním později pracovat, záleží na stupních
- ▶ výsledkem odlišný vývoj poznávacích, řečových a motorických funkcí (exekutivní, výkonné), které jsou důležité při osvojování školních dovedností (nemyslí se tím intelligence), často porucha ve zpracování (něco se naučí a za nějaký čas už to neví, učí se opakovaně), problematický i výstup

- ▶ patří mezi vývojové poruchy
- ▶ jsou založeny dříve, objevují se ve vývoji, mohou ovlivnit školní socializaci a mít dopad na společenské uplatnění
- ▶ dopad na jedince je závislý na míře podpory v počáteční etapě učení, v náročnosti na školní dovednost

NESPECIFICKÉ PORUCHY

- ▶ vliv učitele, sociokulturní zázemí, klima třídy, negativní emoce, vlastnosti žáka (preference, nezájem, netrénování čtení, psaní)
- ▶ didaktogenní porucha: porucha způsobená učitelem (ale jak to říct škole/rodiči?)
- ▶ reakce na intervenci – specifická porucha učení (nereaguje na intervenci), nespecifická porucha učení (reaguje na intervenci)

ŠKOLNÍ NE/ÚSPĚŠNOST

- problémy: ve školní úspěšnosti (čtení, psaní), školní neúspěšnost (dysgrafie atd.)
- Helus (1979): úspěšný žák není „primus“ „Má v sobě zárodky budoucí průměrnosti... je velmi přizpůsobivý školským podmínkám, loajální, poslušný, neprojevuje vlastní přesvědčení, jako tekutina přijímá tvar každé nádoby“
- užší pojetí: spojeno s hodnocením ve škole – tradiční pedagogika / laická veřejnost ztotožňuje pojem s podprůměrnými, nevyhovujícími známkami, s výkonem ve škole a jeho hodnocením
- širší pojetí: zahrnuje další aspekty edukace (selhávání dítěte v edukačním prostředí) - nejen výkonnost, negativní postoje ve vztahu k učení, vzdělávání, nechť pracovat sám na sobě, narušený vztah k učiteli či vrstevníkům, negativní emoce ve vztahu ke škole

ŠKOLNÍ NE/ÚSPĚŠNOST

- ▶ výkon (statické hledisko)
- ▶ činnost (procesuální hledisko – nenosí úkoly, nepracuje atd.)
- ▶ osobnost (trvalejší osobnostní charakteristika školní neúspěšnosti)
- ▶ sociální aspekty

REAKCE NA NEÚSPĚCH

- ▶ Jak reagujete na úspěch?
- ▶ Jak reagujete na neúspěch?

REAKCE NA NEÚSPĚCH

- ▶ Aktuální: aktuální stres, zátěž, únava, narušení koncentrace, emoční rozladění, stažení se do sebe, agresivní chování - Vše zhoršuje další učební postup.
- ▶ Strategie zvládání neúspěchu (Pokud jsou neúspěchy krátkodobé, pokud je překonáme, vytváříme si strategie a tím se rozvíjíme.)
- ▶ Chronický: opakující se, chronický neúspěch, vznik obranných mechanismů: únikových (do nemoci, nechuť ke školní práci, vyhýbání se nárokům, odkládání povinností, záškoláctví), agrese (slovní, fyzická, autoagrese, ironie - učitel, spolužák), vývoj osobnosti

DŮSLEDKY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

ŽÁK

- ▶ učební pokrok (jak zvládat výuku)
- ▶ rozvoj osobnosti
- ▶ vliv na sebepojetí (př. Matoušův efekt)
- ▶ interpersonální kontext (přijetí učitelem, spolužáky, rodiči)
- ▶ další životní perspektiva

DŮSLEDKY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

UČITEL

- ▶ jak ovlivňuje mé pojetí role učitele výsledky mých žáků – profesní identita
- ▶ spokojenost s prací/žáky/s vedením
- ▶ postavení učitelském sboru (např. Mám třídu po učiteli či učitelce XY, to bude zvěř. Mám třídu po YX, ti budou v pohodě.)

RODINA

- ▶ rodičovská identita (úspěšné dítě – tak to je po mně)
- ▶ prestiž a společenské postavení (jaké má známky má, na jakou školu chodí atd.)
- ▶ emoční uspokojení (radost, pokud mám úspěšné dítě)
- ▶ budoucnost (v případě, že je dítě neúspěšné – Co z něj bude?)

PŘÍČINY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

- ▶ onemocnění
- ▶ komplikované vztahy ve třídě (šikana)
- ▶ rozvod
- ▶ přetížení dítěte
- ▶ napadají vás další příklady

PŘÍČINY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI – KDO ZA TO MŮŽE?

- ▶ **žák:** jeho schopnosti, osobnost (temperament, odolnost, frustrační tolerance), zkušenosti (jednorázové selhání vs. dlouhodobé selhávání), míra intervence
- ▶ **rodina:** odlišné sociální prostředí, odlišné etnické a sociální prostředí, vztah ke vzdělávání, vzdělávací strategie), vysoké požadavky na dítě vs. nízké požadavky na dítě, vztah rodič – učitel
- ▶ **osobnost učitele:** profesní zdatnost uč., podpora učitele (mentoring, bálintovské semináře)
- ▶ **učivo:** individualita žáka, metakognitivní strategie

VÝVOJOVÉ ASPEKTY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

- ▶ vstup na 2. st. může znamenat zhoršení obtíží, popř. vznik nových obtíží, možné zhoršení prospěchu. větší diferenciacce (proč?)
- ▶ zvyšování významu sociálních aspektů vzdělávání (třídní skupina, kamarádi, party), ztrácí se význam hodnocení učitelů a rodičů, velká role vrstevníků
- ▶ školní neúspěšnost silně ovlivňuje výběr další vzdělávací kariéry
- ▶ intervence – vzbuzení motivace žáků o řešení výukových obtíží, podpora, pomoc, ocenění, hledání řešení, intervence se řeší se žákem (už nestačí vnější podpora, musí být zájem, ochota se sebou něco udělat, dlouhodobější práce s žákem), intervence může být velmi úspěšná, pokud se podaří navrátit motivace, nové strategie učení atd.

TEORIE VZNIKU DYSLEXIE

- ▶ fonologická
- ▶ cerebrální
- ▶ auditivní

FONOLOGICKÝ DEFICIT

- ▶ proces čtení je chápán jako vizuomotorický proces (není to vyzrálé, špatně odlišuje písmena - vizuální teorie), ale to, co čteme, je jazyk, je to čtená forma jazyka
- ▶ hraje roli úroveň jazyka dítěte
- ▶ nutno porozumět alfabetskému principem (vztah zvuku a grafické podoby zvuku -grafém/písmeno)

Jaké dovednosti v předškolním věku predikují dobré osvojení alfabetského principu?

(Caravolas, 2004)

1. Znalost písmen abecedy - u dětí, které ale nebyly učeny systematicky abecedu
2. Fonologické uvědomění - schopnost rozpoznat zvuky, ze kterých se skládá slovo (na co začíná slovo...?)
3. Schopnost učit se korespondence grafém - foném - nepomáhá učit děti samostatné písmena

TEORIE RYCHLÉHO AUDITIVNÍHO ZPRACOVÁNÍ

- ▶ Fonologický deficit sekundární – základem: auditivní deficit v percepci krátkých nebo rychle se měnících zvuků
- ▶ Úlohy, ve kterých jedinci s SPU selhávají – diskriminace fonémů, při určení pořadí krátkých a dlouhých zvuků (temporal order judgement)
- ▶ Problém v rychlém zpracování podnětů (např. výzkum – přehraje se dítěti vysoký a nízký tón, dítě má říct, o které jde, když jsou rychlé intervaly mezi tóny – děti s SPU mají problém)
- ▶ Problém v řeči (když potřebujeme rychle si uvědomit hlásky zvláště na konci slov)
- ▶ Výzkum dělala na dětech se specifickými poruchami jazyka a řeči (kritizováno, neplatí vše z toho pro dyslektiky)
- ▶ Specifické poruchy řeči – 50 % dětí z nich jsou potom dyslektici

REAKCE NA PROBLÉM

- ▶ Jedinec s SPU nebývá školsky úspěšný – odmítnutí dalšího vzdělávání, odchod ze školy
- ▶ Horší adaptace na novou školu – pocit nedostatečného porozumění
- ▶ Postoj ke čtení a psaní – neradi čtou – menší přísun informací a omezení rozvoje slovní zásoby, neradi píšou – stagnace v psaní, přetrvávání gramatických obtíží
- ▶ Někteří ale vyrovnání se s problémy – změna postoje, akcelerace v rozvoji schopností
- ▶ Důležitá psychická stabilita, odolnost vůči zátěži, dobré sociální kompetence, podpora rodiny i vrstevníků
- ▶ Sekundární psychopatologické projevy (vrozené dispozice, postoj a chování rodičů): tendence sebeprosazování sociálně nepřijatelnou formou (fyzická síla), neurotizace, psychosomatizace

LITERATURA

- ▶ Caravolas, M. (2004). Spelling Development in Alphabetic Writing Systems: A Cross-Linguistic Perspective. *European Psychologist*, 9(1), 3-14.
- ▶ Helus, Z., Hrabal, V., Kulič, V., & Mareš, J. (1979). *Psychologie školní úspěšností žáků*. Praha: SPN.
- ▶ Hradecký, V. & Masáková, V. (1995). Odborná funkčnost PPP. Zpráva z tematické inspekce. *Výchovné poradenství č. 6. Zpravodaj IPPP ČR*. Praha: IPPP.
- ▶ Pokorná, V. (1997). *Specifické poruchy učení*. Praha: Portál.
- ▶ Matějček, Z. (1995). *Dyslexie – specifické poruchy čtení*. Jinočany: H + H.
- ▶ Šauerová, M., Špačková, K. & Nechlebová, E. (2012). *Speciální pedagogika v praxi. Komplexní péče o děti se SPUCH*. Praha : Grada.
- ▶ Zelinková, O. (2009). *Poruchy učení*. Praha: Portál.